

УДК 346.2+347.7

DOI: 10.15587/2523-4153.2024.313931

ПОДІЛ ТА ВИДІЛ ЯК ПРАВОВІ ФОРМИ РОЗУКРУПНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Н. В. Щербакова

The article highlights the issues of division and spin-off as legal forms of disaggregation of economic organisations, provides legal regulation of these forms in Ukraine, the EU, foreign countries (Germany, Poland) and the relevant analysis of court practice.

The author identifies the general (common) features of division and spin-off of economic organisations according to the following criteria: subject composition, purpose, legal form of disaggregation, basis for legal relations; documentation of property transfer, rights and obligations; universal legal succession; and subsidiary liability. The author distinguishes special (distinctive) features of division and spin-off of economic entities according to the following criteria: legal result; legal consequences; and the moment of procedure completion.

It is substantiated that it is advisable to regulate the basic concepts and essential characteristics of disaggregation of economic organisations by means of division and spin-off in the Commercial Code of Ukraine or, in the future, in the Economic Code of Ukraine. In this regard, the author provides the wording of the relevant definitions of division and spin-off, which is proposed to be enshrined in parts 4 and 5 of Article 59¹ 'Termination of an Economic Organization by Reorganisation'.

It is found that the analysis of court practice regarding the essence of reorganisation in the form of spin-off shows a difference in approaches, which are fundamentally opposite in nature, when: (1) spin-off is not recognised as a type of termination or reorganisation of a legal entity; (2) spin-off is defined as a form of reorganisation of a legal entity. The author proves that such ambiguity of court practice affects the consideration of a case on the merits, in particular, when changing the subject composition in land lease agreements in the event of a lessee's reorganisation by way of spin-off.

The author proposes, taking into account the legislation of foreign countries (Germany and Poland) and EU law, to introduce the following legal forms and constructions into the current legislation of Ukraine: (1) 'division by acquisition' (simultaneous use of the forms of division and accession), (2) 'spin-off by acquisition' (simultaneous use of the forms of spin-off and accession); (3) 'separation' (for JSC, LLC, ALC) - by the formation of a new company and by acquisition.

Keywords: reorganisation, economic organisation, joint-stock company, limited liability company, division, spin-off, universal succession, distribution balance, division by acquisition, spin-off by acquisition

How to cite:

Shcherbakova, N. (2024). Division and spin-off as legal forms of disaggregation of economic organizations. ScienceRise: Juridical Science, 3 (29), 13–28. <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2024.313931>

© The Author(s) 2024

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license

1. Вступ

Створення стійких, конкурентоздатних та фінансово незалежних господарських організацій, які ефективно здійснюють свою господарську діяльність та є запорукою розвитку національних ринків, отримання високих надприбутків, розширення конкурентоздатності на ринку, підвищення інвестиційної привабливості, – є одним із пріоритетних напрямів національної економіки України. Одним із ефективних заходів, який забезпечує оптимізацію системи функціонування та управління суб'єкта господарювання, є своєчасне та належне проведення реорганізації в різних її формах. В залежності від мотивів та причин, які постають на шляху здійснення господарської діяльності, суб'єкти господарювання обирають ту чи іншу дієву та ефективну форму реорганізації, зокрема такі форми, як поділ та виділ, які спрямовані на подрібнення/розукрупнення (децентралізацію майна).

Питання проведення реорганізації в формах поділу або виділу для багатьох вітчизняних господарських організацій стає стратегічним та вкрай необхідним. При цьому ефективність здійснення процедур поділу/виділу значною мірою залежить від належного правового регулювання ві-

дносин, які виникають у цій сфері, оскільки неадекватне відображення в праві економічних інтересів господарських організацій, які опосередковуються відповідними реорганізаційними процедурами, в подальшому може призвести до негативних наслідків фінансового характеру, зниження конкурентної та інвестиційної привабливості тощо. Зрештою, розвиток таких процесів безпосередньо впливає на стан господарського правопорядку в країні.

Незважаючи на широке застосування реорганізаційних процедур на практиці, поділ та виділ як форми реорганізації на законодавчому рівні частково врегульовані для деяких видів господарських організацій, переважно таких господарських товариств, як акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, тоді як для решти господарських організацій законодавче регулювання відповідних відносин має непослідовний та фрагментарний характер, характеризується наявністю застарілих, декларативних положень, які не забезпечені механізмом реалізації, а також суперечностей і прогалин. Крім того, Положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [1] в частині положень про компанії та корпоративне управління зумовлює приведення законодавчого регулювання діяльності корпорацій на національному рівні до європейських вимог та стандартів шляхом поступового зближення з правилами і рекомендаціями ЄС, зокрема процесів реорганізації господарських організацій у контексті Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 від 14 червня 2017 року щодо деяких аспектів корпоративного права [2]. Зазначені проблеми актуалізують питання удосконалення правового регулювання реорганізації господарських організацій в формах поділу та виділу.

2. Літературний огляд

Правові форми розукрупнення господарських організацій як поділ та виділ не були предметом окремого комплексного наукового дослідження, а наукові напрацювання, які наразі існують в юридичній літературі, носять дискусійний характер та вимагають свого відповідного вирішення з урахуванням сучасних умов. Зокрема мова йде про визначення:

1) правової природи виділу (одна з форм реорганізації чи особливий спосіб створення суб'єкта господарювання на рівні із заснуванням);

2) виду правонаступництва у разі поділу та виділу – універсальне чи сингулярне.

Наукові погляди щодо природи та виду правонаступництва під час реорганізації шляхом поділу/виділу можна звести до трьох основних підходів. Так, одні автори вважають (І. М. Кучеренко [3, с. 50–51]), що у разі поділу має місце універсальне правонаступництво, а у разі виділу – сингулярне (передача окремих прав та обов'язків окремими актами); інші науковці (В. А. Васильєва, В. В. Луць, Л. В. Сішук [4, с. 436]) доводять, що під час поділу і виділу має місце виключно сингулярне правонаступництво; а також є й такі прихильники (О. М. Стратюк [5, с. 129–130], В. Г. Жорнокуй [6, с. 56–57]), які зауважують на універсальності правонаступництва під час реорганізації шляхом поділу та виділу.

Враховуючи зазначене, представляється доцільним з'ясувати правову природу поділу та виділу господарських організацій шляхом визначення загальних (спільних) та спеціальних (відмінних) ознак; визначити вид правонаступництва для зазначених форм та надати власне бачення поділу та виділу як правових форм укрупнення господарських організацій з урахуванням досвіду зарубіжних країн та євроінтеграційних процесів.

3. Мета та завдання

Мета дослідження – розробити положення з удосконалення законодавства щодо поділу та виділу господарських організацій з доопрацюванням правових засад їх регулювання з урахуванням законодавства зарубіжних країн та права ЄС.

Для досягнення поставленої мети були сформовані наступні **завдання**:

– виявити загальні (спільні) та спеціальні (відмінні) ознаки поділу та виділу як правових форм розукрупнення господарських організацій та на їх підставі сформулювати і запропонувати відповідні визначення поділу та виділу;

– дослідити реорганізацію господарських товариств (акціонерних товариств та товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю) в формах поділу та виділу в законодавстві зарубіжних країн та ЄС;

– проаналізувати та узагальнити судову практику із питань реорганізації господарських організацій із застосуванням форм поділу та виділу.

4. Матеріали і методи дослідження

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, які використовуються у юридичній науці. Діалектичний метод взято за основу всього дослідження, що надало змогу розкрити поділ та виділ як правові форми розукрупнення го-

сподарських організацій. Формально-юридичний метод використано для дослідження понять поділу та виділу, опрацювання понятійного апарату, аналізу нормативно-правових актів, якими регулюються процедури проведення поділу/виділу господарських організацій та їх окремих етапів. Аналіз проведення процедури реорганізації, зокрема шляхом застосування форм розукрупнення господарських організацій та його відповідне законодавче регулювання, здійснювався за допомогою методів спостереження й порівняння за різними показниками. Порівняльно-правовий метод застосовано для виявлення та аналізу підходів правового забезпечення реорганізації в формах поділу/виділу у законодавстві ЄС, національному законодавстві країн-членів ЄС (Німеччини, Польщі). Напрями та шляхи удосконалення правового регулювання поділу та виділу господарських організацій, а також підготовлені пропозиції з питань проведення процедури поділу та виділу здійснено завдяки логіко-юридичного методу.

5. Результати дослідження

Такі форми реорганізації господарських організацій як поділ та виділ, згідно з класифікацією за правовими наслідками, що настають у разі проведення реорганізації господарських організацій, а також щодо майна (прав та обов'язків), належать до таких форм реорганізації, які спрямовані на подрібнення/розукрупнення (децентралізацію майна) [7, с. 17]. У свою чергу слід зазначити, що основними мотивами і причинами такої реорганізації господарських організацій, яка спрямована на розукрупнення бізнесу, виступають: збитковість виробництва; ефективність диверсифікації сфер діяльності; зловживання монопольним становищем; створення інтегрованих корпоративних структур, тобто це можуть бути як об'єктивні, так і навмисно-створювані обставини. Об'єктивними обставинами можуть вважатися, наприклад, ситуації, за яких у підприємства поряд з прибутковими секторами діяльності має місце значна кількість збиткових виробництв, і тоді в такому разі метою розукрупнення буде виділення підрозділів, які санаційно спроможні для проведення їх фінансового оздоровлення, у тому числі шляхом приватизації; або якщо у підприємств високий рівень диверсифікації сфер діяльності й до них виявляють інтерес кілька інвесторів, у результаті розукрупнення кожен з інвесторів може вкласти кошти в сферу, яка його найбільше приваблює, не обтяжуючи себе при цьому непрофільними виробничими структурами; або створення інтегрованих корпоративних структур (концернів, холдингів), наприклад, у результаті виділення з материнської компанії дочірніх підприємств, що дасть можливість сконцентруватися на окремих стратегічних сферах діяльності підприємства. До навмисно-створюваних обставин належать випадки зловживання суб'єктом своїм монопольним становищем, яке визначається за рішенням антимонопольних органів у разі, якщо підприємство порушує норми про економічну конкуренцію і, таким чином, зловживає монопольним становищем.

У чинному законодавстві на рівні кодифікованого акта, зокрема в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [8], надається визначення тільки поняттю виділ. Так, відповідно до ч. 1 ст. 109 ЦК України виділом є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб. Щодо іншої форми розукрупнення господарських організацій – поділу – наразі кодифіковані акти, ані ЦК України, ані Господарський кодекс України (далі – ГК України) [9], визначення не містять.

Утім, слід зазначити, що ГК України до 07.07.2014 р. передбачав визначення таких форм реорганізації, як поділ та виділ. Так, відповідно до ч. 4 ст. 59 аналізованого Кодексу раніше було передбачено, що у разі поділу суб'єкта господарювання усі його майнові права і обов'язки переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках до кожного з нових суб'єктів, що утворені внаслідок цього поділу. У разі виділу одного або кількох нових суб'єктів господарювання до кожного з них переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках майнові права і обов'язки реорганізованого суб'єкта.

У свою чергу визначення понять «поділ» та «виділ» знаходимо в нормах спеціального законодавства, які регулюють правовий статус окремих організаційно-правових форм юридичних осіб, як-то акціонерних товариств (далі – АТ), товариств з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) та товариств з додатковою відповідальністю (далі – ТДВ) тощо. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 125 Закону України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон про АТ 2022 року) [10] поділом АТ визнається припинення АТ з передачею всього його майна, прав та обов'язків двом чи більше новим АТ – правонаступникам згідно з розподільним балансом. У свою чергу згідно з ч. 1 ст. 127 аналізованого Закону виділом АТ визнається створення одного чи кількох АТ з передачею йому (їм) згідно з розподільним балансом частини свого майна, прав та обов'язків, з якого здійснюється виділ, без припинення такого товариства.

Як вбачається із наданих у Законі про АТ 2022 року визначень форм реорганізації «поділ» та «виділ», вони характеризуються відповідними кваліфікуючими ознаками, які відмежовують одну форму розукрупнення бізнесу від іншої. По-перше, поділу АТ притаманна наявність одночасно двох процесів: припинення та створення, тоді як для виділу – це тільки процес створення. По-друге, під час поділу відбувається припинення одного АТ та створення двох чи більше АТ, тоді як

під час виділу відбувається тільки створення одного чи більше АТ та продовження існування АТ, з якого відбувся процес виділу, але в зміненому стані за мінусом частини майна, прав та обов'язків, котрі були передані створеному правонаступнику (правонаступникам). По-третє, під час поділу АТ відбувається процес передачі всього його майна, прав та обов'язків до знову створених АТ, тоді як під час виділу – процес передачі частини майна, прав та обов'язків АТ, з якого здійснюється виділ, до знову створеного АТ (товариств). По-четверте, результатом поділу АТ завжди є створення двох чи більше АТ, тоді як результатом виділу може бути створення й одного АТ, тобто простежується різниця за правовими наслідками за кількістю створюваних суб'єктів. Слід зазначити, що Закон України «Про ТОВ та ТДВ» передбачає аналогічні визначення поняттям «поділ» та «виділ» (ч. 1 ст. 51, ч. 1 ст. 47) [11].

В інших нормативно-правових актах, які регламентують правовий статус окремих організаційно-правових форм, наприклад, у Законах України «Про кооперацію» (ст. 28) [12], «Про банки та банківську діяльність» (ст. 26) [13], «Про страхування» (ст. 51, 52) [14] тощо, передбачені загальні норми, що регулюють питання реорганізації, без відповідного визначення її форм. В той же час на підзаконному рівні знаходимо визначення відповідних понять, зокрема в пп. 5 п. 2 Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля № 184 від 25.12.2023 р. [15] *поділом страховика* вважається припинення діяльності одного страховика як юридичної особи з передаванням усього його майна, усіх прав та обов'язків двом чи більше новоствореним страховикам- правонаступникам згідно з розподільним балансом. У Порядку здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання № 520 від 09.04.2013 р. передбачено визначення поділу (п. 11) та виділу (п. 12) стосовно акціонерних (підприємницьких) товариств [16].

В юридичній літературі відзначається, що таку форму реорганізації як виділ законодавець в останні роки дедалі частіше відносить до способу створення суб'єкта господарювання [17, с. 120]. І це цілком виправдано, оскільки під час виділу не відбувається припинення суб'єкта господарювання, а саме господарської організації, навпаки – цьому процесові притаманні елементи створення нового суб'єкта з тією лише різницею, що відбувається створення суб'єкта не шляхом заснування, а шляхом реорганізації, тобто на базі вже існуючого цілісного майнового комплексу виокремлюється новий суб'єкт господарських правовідносин. Подібна точка зору висловлюється і в науковій літературі, зокрема І. М. Кучеренко наголошує, що не можна під час здійснення процедури реорганізації юридичної особи говорити про утворення такої юридичної особи ким-небудь із суб'єктів – ані власне юридичною особою, ані учасниками (акціонерами, членами), оскільки виникнення юридичної особи провадиться саме шляхом реорганізації; що ж стосується заснування юридичної особи, то останнє має місце тільки тоді, коли вона створюється вперше, тобто, коли не існує правонаступництва від іншої юридичної особи [3, с. 51].

Ось чому ч. 1 ст. 56 ГК України передбачає в якості самостійних способів створення суб'єкта господарювання поруч із заснуванням такі як поділ та виділ. Законодавець у ЦК України, не передбачаючи як спосіб створення реорганізацію у формах поділу та виділу (ст. 87 ЦК «Створення юридичної особи» взагалі нічого не зазначає з цього питання), утім окрему статтю присвячує виділу, яку розташовує серед норм, які регламентують питання припинення юридичної особи (ст.ст. 104–112 ЦК України).

Втім, аналізуючи норму ч. 1 ст. 109 ЦК України, слід зазначити, що результатом виділу юридичної особи буде створення нової юридичної особи або декількох юридичних осіб за допомогою переходу за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи. Тобто, як влучно зазначає Л. В. Сішук, виділ не тягне за собою припинення юридичної особи, з якої здійснюється виділ, а зумовлює тільки створення юридичної особи [18, с. 33].

В юридичній літературі [19, с. 30] зустрічаються й такі думки з приводу правових наслідків, які має процес реорганізації шляхом виділу, зокрема зазначається, що результатом подрібнення у вигляді виділу є відокремлення однієї або більше юридичних осіб від однієї існуючої юридичної особи, а як приклад наводяться створення дочірнього підприємства та відокремлених підрозділів. Утім, навряд чи з цим можна погодитися, окрім того, що, з точки зору філології, слова «виділ» та «відокремлений» є синонімічними, а префікси «ви» та «від» у цих словах мають однакове функціональне спрямування – вказують на напрям дії зсередини [20] та на позначення зворотної дії процесу [21, с. 298].

Отже, що стосується відокремлених підрозділів (ст. 95 ЦК – філії та представництва), то тут абсолютно очевидно, що під час створення вказаних суб'єктів не може мати місце процес реорганізації шляхом виділу, оскільки відокремлений підрозділ не набуває статусу самостійної юридичної особи (ч. 3 ст. 95 ЦК України, ч. 6 ст. 55 ГК України), а правовим наслідком виділу має бути створення нового суб'єкта – господарської організації.

Щодо створення дочірніх підприємств, то слід зазначити. По-перше, норми законодавства, які регламентують питання правового статусу дочірнього підприємства (дочірнє підприємство – це окрема організаційно-правова форма – ч. 8 ст. 63 ГК України; товариство має право створювати

на території України та за її межами дочірні підприємства – ст. 9 Закону України «Про господарські товариства» [22]; підприємства з іноземними інвестиціями мають право бути засновниками дочірніх підприємств – ч. 4 ст. 116 ГК України тощо), а також порядку створення, реорганізації і ліквідації дочірніх підприємств АТ [23] – свідчать про те, що дочірні підприємства створюються шляхом заснування знову, тобто у дочірнього підприємства засновник єдиний – інша юридична особа [24, с. 14], на відміну від виділу господарської організації, де остання створюється саме шляхом реорганізації у формі виділу (ч. 1 ст. 56 ГК України). По-друге, при виділі має місце правонаступництво, виділений суб'єкт є правонаступником частини майна, прав та обов'язків господарської організації, із якої відбувся процес виділу. У свою чергу дочірнє підприємство не має статусу правонаступника, оскільки між контролюючим підприємством та дочірнім підприємством встановлюються інші відносини – відносини контролю-підпорядкування за рахунок переважної участі контролюючого підприємства в статутному капіталі та/або загальних зборах чи інших органах управління, зокрема володіння контрольним пакетом акцій (ч. 8 ст. 63, ч.ч. 3, 4 ст. 126 ГК України). По-третє, статутний капітал господарської організації, яка виділилася, формується за рахунок виділу частини статутного капіталу господарської організації, з якої відбувся виділ; у той час як статутний капітал дочірнього підприємства формується за рахунок активів контролюючого підприємства (материнської компанії). Крім того, в науковій літературі ще називають такі критерії, за якими розмежовують процеси створення господарських організацій шляхом виділу та шляхом заснування дочірнього підприємства, – це створення майнового комплексу та бухгалтерське оформлення [25, с. 96]. У разі виділу господарської організації створення майнового комплексу відбувається за рахунок розподілу майна, відповідної частини та зобов'язань господарської організації, із якої відбувся виділ іншої нової створеної господарської організації; тоді як у разі створення дочірнього підприємства – за рахунок грошових та майнових внесків контролюючого підприємства (материнської компанії) до статутного капіталу дочірнього підприємства. Щодо документів, які супроводжують оформлення аналізованих процесів, то на різних етапах це, відповідно, різні документи. Так, під час виділу господарської організації, на етапі прийняття рішення про реорганізацію шляхом виділу, – це протокол рішення загальних зборів учасників (акціонерів), складання та затвердження плану реорганізації шляхом виділу, а також розподільчого балансу та актів передачі майна. Для створення дочірнього підприємства – на етапі прийняття рішення про створення дочірнього підприємства – це протокол рішення загальних зборів учасників про створення дочірнього підприємства; розробка та затвердження положення про дочірнє підприємство, а також складання актів передачі майна.

Так, на підставі проведеного аналізу слід зазначити, що правовими наслідками реорганізації у формі виділу не може бути створення дочірніх підприємств та відокремлених структурних підрозділів, ці процеси не містять в собі елементів реорганізації з низки причин, про які вже було зазначено. Крім того, слід наголосити, що це питання лежить не тільки в науковій, а й у практичній площині, зокрема, у разі визнання створення дочірніх підприємств та відокремлених структурних підрозділів результатом реорганізації шляхом виділу – це відповідне дотримання послідовності дій щодо процедури реорганізації шляхом виділу, як-то: повідомлення про реорганізацію відповідних органів, сповіщення кредиторів, встановлення строків заявлення вимог кредиторів тощо.

Варто зазначити, що в науковій літературі визначення сутності процесів поділу та виділу має різні підходи, що пов'язано з різницею в розумінні родового поняття цих процесів – а саме реорганізації, чи належить остання суто до способу припинення господарської організації поруч із ліквідацією, чи до способу створення поруч із заснуванням, чи є процедурою переходу за розподільчим балансом майна (його частини), прав та обов'язків.

Так, на думку В. В. Луця, поділом вважається таке припинення існування юридичної особи, при якому її майно, права та обов'язки розподіляються між двома або більше новоствореними юридичними особами, тоді як під виділом – перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб [26, с. 79]. О. С. Яворська зауважує, що поділ є одним із способів реорганізації юридичної особи, внаслідок якого усі майнові права і обов'язки юридичної особи-правопередника переходять за розподільчим балансом у відповідних частках до кожного з нових суб'єктів господарювання, що утворені внаслідок цього поділу [27, с. 286].

В. С. Щербина під поділом суб'єкта господарювання розуміє створення на базі одного існуючого суб'єкта господарювання двох і більше суб'єктів господарювання як суб'єктів права [28, с. 47], яким згідно з розподільчим актом (балансом) переходять частини майна та відповідні права і обов'язки реорганізованого суб'єкта господарювання. При цьому виділ цей автор відносить до форм реорганізації, які виступають способом утворення суб'єкта господарювання [28, с. 28]. Подібної точки зору дотримується П. О. Повар, який вважає, що поділ суб'єкта господарювання полягає у створенні нових суб'єктів господарювання, до яких як правонаступників переходять права та обов'язки суб'єкта господарювання, що припиняється внаслідок здійснення поділу [29, с. 115].

У свою чергу О. М. Вінник під поділом господарської організації розуміє процедуру, при якій майно, права та обов'язки господарської організації, що зазнає поділу, переходять до новостворених на її базі господарських організацій у відповідних частинах; тоді як під виділом – процедуру переходу за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків господарської організації, що реорганізується, до однієї або кількох новостворюваних господарських організацій [30, с. 50].

Як слушно зазначає Ю. М. Юркевич, виділ варто відносити до форм реорганізації, оскільки реорганізація юридичної особи є ширшим поняттям та охоплює «припинення юридичних осіб з правонаступництвом» [31, с. 3]. І. М. Кучеренко зацентровує свою увагу на тому, що виділ істотно вирізняється серед інших форм реорганізації передусім продовженням функціонування реорганізованої юридичної особи, при виділі створюються одна або кілька юридичних осіб – правонаступників, а сама реорганізована юридична особа, продовжуючи існувати, зберігає за собою частину прав і обов'язків, щодо яких правонаступництво не виникає [3, с. 50].

Цікавою та неоднозначною є судова практика на предмет того, що вважати виділом. До недавнього часу Верховний Суд України ще в березні 2020 року зазначав, що у разі переходу за розподільчим балансом права оренди до підприємства, що виділяється із юридичної особи – первісного орендаря, договір оренди землі не припиняється і не змінюється, а це означає, що таким чином Верховний Суд України *відносив виділ до способів реорганізації орендаря земельної ділянки* (Постанова Верховного Суду України від 12.03.2020 р. у справі 291/1478/18 [32]). Проте практика почала змінюватися і вже в ухвалі від 29.04.2020 р. [33] Верховний Суд України вирішує відступити від своєї раніше висловленої правової позиції і передає справу № 291/1009/18 на розгляд Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду для усунення виявлених розбіжностей у практиці розгляду справ Верховним Судом. Згодом Верховний Суд України у складі Об'єднаної палати КАС у своїй Постанові від 14.09.2020 р. у справі № 291/1009/18 [34] доходить абсолютно протилежної позиції від попередніх позицій Верховного Суду України зразка 2020 року.

Суть справи полягає в тому, що у серпні 2018 року позивач звернувся до суду з позовом до ДП «Умань-Агро», ПП «Ружинський край» про розірвання договору оренди землі та витребування земельної ділянки. Позовна заява мотивована тим, що позивач є власником земельних ділянок, цільове призначення яких – ведення товарного сільськогосподарського виробництва, розташованих на території с. Княжик Ружинського району Житомирської області. Зазначені земельні ділянки на підставі договору оренди землі від 10 листопада 2006 року перебували у користуванні ДП «Ілліч-Агро Умань» ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча», правонаступником якого є ДП «Умань-Агро». Проте ДП «Умань-Агро» не використовує зазначені вище земельні ділянки, права та обов'язки орендаря за договором оренди землі від 10 листопада 2006 року на підставі розподільчого балансу від 30 вересня 2012 року передало СПП «Світанок плюс», яке у подальшому реорганізовано у ПСП «Агрофірма «Світанок». На час звернення до суду з позовом належні позивачеві на праві власності зазначені вище земельні ділянки перебувають у користуванні ПП «Ружинський край» на підставі розподільчого балансу, складеного 22 березня 2018 року між ПСП «Агрофірма «Світанок» та ПП «Ружинський край». ДП «Умань-Агро» не виконує умов договору оренди землі від 10 листопада 2016 року, припинило господарську діяльність з безпосереднього цільового використання орендованих земельних ділянок, без згоди власника (орендодавця) передало права та обов'язки за зазначеним договором ПП «Ружинський край», що є порушенням умов договору. З урахуванням викладеного позивач просить суд розірвати договір оренди землі від 10 листопада 2006 року, укладений між власником (орендодавцем) та ДП «Ілліч-Агро Умань» ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча»; витребувати у ПП «Ружинський край» та повернути власникові (орендодавцю) земельні ділянки.

Верховний Суд України у складі Об'єднаної палати КАС у своїй Постанові від 14.09.2020 р. у справі № 291/1009/18 сформулював такі ключові тези. Зокрема, по-перше, виділ, який є переходом за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб «...не є різновидом припинення або реорганізації юридичної особи». По-друге, у випадку виділу законом не передбачено збереження дії договору та переходу прав і обов'язків за договором до особи, яка створюється в результаті виділу. По-третє, *норми ЦК України, що регулюють процедуру виділу, не передбачають правонаступництва*, проте перехід прав та обов'язків до новостворюваної особи (осіб) визначається розподільчим балансом, що є актом юридичної особи, з якої виділяється нова особа. По-четверте, залучення орендарем третіх осіб до обробітку землі та оплати орендної плати орендодавцю з припиненням орендарем господарської діяльності з безпосереднього цільового використання орендованої земельної ділянки, крім передачі земельної ділянки у суборенду у випадках, передбачених договором оренди землі, виходить за межі господарської діяльності, яку може здійснювати орендар без погодження з орендодавцем. Тобто, *по суті, орендар без згоди орендодавця передає право оренди землі іншому орендарю, який створений шляхом виділу з орендаря, котрий виступає стороною за договором оренди землі*. Отже, належне орендарю на підставі договору оренди право користування земель-

ною ділянкою не може бути ним передане, у тому числі шляхом виділу на підставі розподільчого балансу особі, яка виділяється. Тож припинення орендарем господарської діяльності з безпосереднього цільового використання орендованої в орендодавця земельної ділянки та передача права оренди на неї за розподільчим балансом іншій юридичній особі без згоди орендодавця *свідчить про невиконання орендарем обов'язків*, передбачених ст. 25 Закону України «Про оренду землі» [35] та умовами договору оренди землі, *є підставою для його дострокового розірвання*.

Утім, хоч у юридичній літературі [36] й висловлюються занепокоєння щодо конкретної Постанови Верховного Суду України у складі Об'єднаної палати, її висновків та відступлення від попередніх правових позицій, а також надається відповідна аргументація щодо їх спростування (зокрема, нормативне закріплення цілої низки правових актів, де виділ вказаний як форма реорганізації; *перехід майна, прав та обов'язків юридичної особи, що реорганізується, до її правонаступників* – необхідна та достатня характерна ознака реорганізації, в тому числі й виділу; *виділ не є підставою для зміни умов або припинення договору оренди землі*, якщо інше не передбачено таким договором), тим не менш, аргументацію судової практики щодо правової природи виділу можна звести до двох таких положень, які одне одному не суперечать, а доповнюють:

– «виділ не є різновидом припинення або реорганізації юридичної особи» (Постанови Верховного Суду України у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 15.01.2020 р. у справі № 904/11903/6 [37]; від 21.01.2020 р. у справі № 904/8538/16 [38]; від 14.09.2020 р. у справі № 291/1009/18 [34]; від 12.04.2023 р. у справі № 925/436/22 [39]);

– «виділ є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи від однієї до кількох створюваних нових юридичних осіб», «виділ – це один із способів створення юридичних осіб» (Постанови Верховного Суду України у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 16.06.2020 р. у справі № 922/4519/14 [40]; від 20.02.2022 р. у справі № 910/2615/18 [41]; від 23.11.2022 р. у справі № 908/70/22 [42]).

З огляду на зазначене варто відзначити, що з часом позиція Верховного Суду кардинально змінюється і вже в Постанові КЦС ВС від 18.09.2023 р. № 210/5663/20 [43] простежується інша позиція суду щодо сутності реорганізації, власне, виділу. У цій справі КЦС ВС встановив, що шахту державного підприємства було передано до статутного капіталу іншої юридичної особи, правонаступником якої стало ПАТ (відповідач у справі). Суд зазначив, що ПАТ як правонаступник цієї іншої юридичної особи також є правонаступником шахти в частині компенсації моральної шкоди, заподіяної внаслідок нещасного випадку, під час якого загинув чоловік та батько позивачів, адже, на переконання суду, мав місце виділ. Суд виснував: *«Реорганізація юридичної особи – це припинення юридичної особи із створенням нової (однієї чи більше) або зміна сукупності прав та обов'язків існуючої юридичної особи в порядку універсального чи парцелярного правонаступництва однієї або більше юридичних осіб (правопопередників). Не у всіх випадках реорганізація є припиненням юридичної особи, оскільки при виділі припинення юридичної особи не відбувається. Визначальною ознакою конструкції реорганізації є створення нових юридичних осіб в порядку універсального чи парцелярного (часткового) правонаступництва. За такого підходу виділ є формою реорганізації юридичної особи поряд із злиттям, приєднанням, поділом та перетворенням. Виділ може бути визначений як форма реорганізації юридичної особи, що передбачає передання її майна (прав та обов'язків) та нематеріальних прав у частині, визначеній розподільчим актом (балансом), до однієї або більше нових юридичних осіб (правонаступників)»*.

Отже, аналіз судової практики щодо сутності реорганізації у формі виділу свідчить про різницю підходів, які мають кардинально протилежний характер:

- 1) коли виділ не визнається різновидом припинення або реорганізації юридичної особи;
- 2) коли виділ визначається як форма реорганізації юридичної особи, що передбачає передання її майна (прав та обов'язків) та нематеріальних прав у частині, визначеній розподільчим актом (балансом), до однієї або більше нових юридичних осіб (правонаступників).

Така неоднозначність судової практики впливає на розгляд справи за суттю, зокрема під час зміни суб'єктного складу у договорах оренди землі у разі реорганізації орендаря шляхом виділу:

– якщо виділ не визнавати реорганізацією, то до таких відносин застосовуватимуться положення щодо права користування земельною ділянкою, яке не може бути передано, в тому числі шляхом виділу, а припинення орендарем господарської діяльності з безпосереднього цільового використання орендованої в орендодавця земельної ділянки та передача права оренди на неї за розподільчим балансом іншій юридичній особі без згоди орендодавця свідчить про невиконання орендарем обов'язків та умов договору оренди землі, що є підставою для його дострокового розірвання (ст. 25 Закону України «Про оренду землі»);

– якщо виділ вважається реорганізацією, то до орендних відносин застосовуватимуться норми про те, що реорганізація не є підставою для внесення змін до договору оренди землі та/або його переоформлення (ч. 4 ст. 16 Закону України «Про оренду землі»), та про те, що реорганізація юридичної особи – орендаря не є підставою для зміни умов або припинення договору (ч. 6 ст. 32 Закону України «Про оренду землі»).

Так, підбиваючи підсумки аналізу наукової літератури, законодавства України та практики його застосування судами України, як вбачається із зазначеного, незаперечним є той факт, що, по-перше, у разі поділу господарських організацій мають місце елементи як припинення (припиняється господарська організація), так і створення (створюються дві або більше господарських організацій), тоді як виділу притаманний тільки такий елемент, як створення (створюється одна або більше господарських організацій). По-друге, при здійсненні реорганізації у формі поділу та виділу утворюється одна або декілька нових господарських організацій – правонаступників, до яких майно, права та обов'язки правонаступника переходять у певних частинах, а тому правомірно виникають питання, пов'язані із визначенням суб'єктів, до яких переходять конкретне майно, права та обов'язки, а також обсягом переданих прав та обов'язків – що зумовлює говорити про правонаступництво. Але яке ж правонаступництво в реорганізаційних відносинах? За своєю правовою природою, як зазначав відомий цивіліст радянського часу Б. Б. Черепакін, правонаступництво є переходом суб'єктивних прав та обов'язків, а правонаступництво, що виникає у разі реорганізації юридичних осіб, зумовлює перехід всієї сукупності прав та обов'язків [44, с. 15].

Якщо у разі злиття та приєднання має місце універсальне правонаступництво і цей факт ніхто не заперечує, оскільки відбувається перехід всього комплексу прав та обов'язків від правонаступників до одного правонаступника як єдине ціле, тоді як у разі поділу та виділу в науці немає одностайності позицій з цього питання. Попри багатоманітність точок зору щодо природи та виду правонаступництва під час реорганізації всі розмірковування науковців можна звести до трьох основних підходів. Так, одні автори вважають, що у разі поділу має місце універсальне правонаступництво, а у разі виділу – сингулярне правонаступництво (передача окремих прав та обов'язків окремими актами); інші науковці доводять, що під час поділу і виділу має місце виключно сингулярне правонаступництво; а також є й прихильники того, які зауважують на універсальності правонаступництва під час реорганізації шляхом поділу та виділу.

Як зазначає І. М. Кучеренко, універсальне правонаступництво має місце при всіх формах реорганізації, крім виділу [3, с. 50], оскільки останній істотно відрізняється від інших форм реорганізації передусім продовженням функціонування реорганізованої юридичної особи, зберігає за собою частину прав і обов'язків, щодо яких, зрозуміло, правонаступництво не виникає, оскільки юридична особа не може бути правонаступником щодо себе самої. Крім того, авторка зазначає, що при виділі може мати місце передача правонаступнику як визначеної сукупності прав і обов'язків, так і окремого права.

Прихильники сингулярного правонаступництва під час поділу та виділу господарських організацій обґрунтовують свою позицію тим, що при таких формах відбувається перехід прав і обов'язків до інших суб'єктів – правонаступників у певних пропорціях (при поділі) або частинах (при виділі), та продовження функціонування юридичної особи, що в процесі реорганізації передала тільки певну частину прав та обов'язків своїм правонаступникам [4, с. 433]. При сингулярному правонаступництві має місце перехід не всіх, а лише частини прав та обов'язків реорганізованої юридичної особи до одного або декількох правонаступників, причому «розмір і склад таких прав та обов'язків завжди точно відомі» [4, с. 434].

Із зазначеного, на перший погляд, начебто очевидно, що підтримати треба точку зору тих науковців, які вважають, що сингулярне правонаступництво має місце виключно при виділі господарської організації за умови таких причин. По-перше, виділ відрізняється від інших форм реорганізації продовженням функціонування господарської організації, з якої здійснено виділ, оскільки господарська організація продовжує зберігати свою частину прав і обов'язків, відносно яких правонаступництво не виникає. По-друге, під час поділу, як і при злитті, приєднанні, перетворенні, господарська організація припиняє своє існування, а її місце у всіх правовідносинах займає правонаступник (правонаступники).

Більше того, і судова практика підтримує позицію наявності сингулярного правонаступництва під час реорганізації, відповідно до якого права та обов'язки розподіляються між кількома господарськими організаціями у певній сукупності на підставі розподільчого балансу. Так, сторона процесу (ТОВ «ДП ІНЖБУД») звернулася до Господарського суду міста Києва із заявою від 21.11.2019 р. про заміну сторони виконавчого провадження, в якій просила суд здійснити заміну сторони (боржника) у виконавчому провадженні з ПАТ «Київенерго» на його правонаступника – ПрАТ «ДТЕК Київські електромережі» про стягнення 216383,64 грн. Обґрунтовуючи вимоги апеляційної скарги, позивач доводить, що кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок правонаступництва (п. 2 ч. 1 ст. 512 ЦК України). Цю норму тлумачать так, що при сингулярному правонаступництві під час виділу від юридичної особи – правонаступника до юридичної особи – правонаступника переходять тільки певні права та обов'язки кредитора (постанова Північного апеляційного господарського суду від 05.03.2020 р.) [45]. Постановою Верховного Суду у складі колегії судів Касаційного господарського суду у справі № 922/4109/16 від 19 серпня 2019 року [46] встановлено, що правонаступництво відбувається, зокрема, у разі виділу юридичної особи (сингулярне правонаступництво), за умови переходу до такої особи прав та обов'язків материнської особи, що зазначається в розподільчому балансі. Крім того, посилюються

на ч. 4 ст. 109 та ст. 619 ЦК України, колегія суддів зазначає, що за аналогією закону у випадках, коли один (первісний) боржник у матеріальному правовідношенні замінюється двома боржниками, суд має замінити такого боржника як сторону виконавчого провадження двома боржниками (основним і субсидіарним). Отже, суд при визначенні виду правонаступництва при виділі юридичної особи вказав на *сингулярний характер правонаступництва* та субсидіарну відповідальність боржника за зобов'язаннями юридичної особи.

На сингулярність правонаступництва вказується і в низці інших судових рішень. Зокрема, в Постанові Верховного Суду України від 12 квітня 2023 року у справі № 925/436/22 [39] зазначається, що сингулярне правонаступництво, на відміну від універсального, не охоплює переходу всієї сукупності прав та обов'язків до правонаступника, а тому іменується *частковим правонаступництвом*, і відбувається заміною осіб в окремих зобов'язаннях через волевиявлення сторін або вказівку закону (п. 6.23), а також наслідком виділу є перехід за розподільчим балансом до нової юридичної особи, що утворилася унаслідок виділу, частини майна, прав та обов'язків юридичної особи, з якої був здійснений виділ, і яка не припиняється, а продовжує функціонувати за зменшеного обсягу активів та пасивів, тобто має місце *часткове правонаступництво* (п. 6.28).

Також у Постанові Верховного Суду України від 14 вересня 2020 року у справі № 291/1009/18 [34] зазначено, що сингулярне правонаступництво, на відміну від універсального, не охоплює переходу всієї сукупності прав та обов'язків до правонаступника, а тому іменується *частковим правонаступництвом*, і відбувається заміною осіб в окремих зобов'язаннях через волевиявлення сторін або вказівку закону. При цьому Верховний Суд зазначає, що виділ не є різновидом припинення або реорганізації юридичної особи, виступає одним із способів створення юридичної особи, при якому має місце часткове правонаступництво. Отже, логіка Верховного Суду щодо невизнання виділу різновидом реорганізації, а розгляду його як способу створення та застосування до норм про виділ положення щодо правонаступництва вбачається дещо сумнівною, оскільки саме створення господарюючого суб'єкта шляхом виділу із правонаступництвом і є реорганізацією (тобто реорганізація зі створенням юридичної особи). У такий спосіб Верховний Суд звужує сутність реорганізації, яка виступає і як спосіб припинення, і як спосіб створення юридичних осіб.

Хоча аналіз судової практики щодо поняття правонаступництва під час реорганізації шляхом виділу і вказує на сингулярність правонаступництва або, як зазначено вище в наведеній Постанові КЦС ВС від 18.09.2023 р. № 210/5663/20, на парцелярність (частковість) правонаступництва, – тим не менш, не можна не враховувати таке. По-перше, різниця між універсальним та сингулярним правонаступництвом полягає в тому, що при універсальному правонаступництві права та обов'язки передаються у певній сукупності як єдине ціле незалежно від факту фіксації в документі, а при сингулярному – права та обов'язки мають бути чітко конкретизовані за домовленістю сторін. По-друге, ч. 5 ст. 107 та ч. 3 ст. 109 ЦК України свідчать про правило щодо несення субсидіарної відповідальності за зобов'язання основного боржника під час здійснення поділу та виділу, а у разі більшості створених суб'єктів під час вказаних процесів така відповідальність між ними буде солідарною (у разі поділу – якщо юридичних осіб – правонаступників, що утворилися внаслідок поділу, *більше двох*, таку субсидіарну відповідальність вони несуть солідарно; у разі виділу – якщо юридичних осіб, що утворилися внаслідок виділу, *дві або більше*, субсидіарну відповідальність вони несуть спільно з юридичною особою, з якої був здійснений виділ, солідарно). Потретьє, сукупність прав та обов'язків може не конкретизуватися у розподільчому балансі при універсальному правонаступництві, втім це не впливає на можливість їх переходу та відповідного виконання в силу закону. Тоді як у разі сингулярного правонаступництва права та обов'язки повинні бути чітко конкретизованими. І, нарешті, самі правові норми ч. 6 ст. 107 та ч. 4 ст. 109 ЦК України свідчать про наявність універсального правонаступництва не тільки у разі поділу, а й виділу. Так, якщо неможливо точно встановити обов'язки особи за окремим зобов'язанням, що існувало до поділу або виділу юридичної особи, то юридичні особи – правонаступники або юридична особа – правопередник і юридична особа – правонаступник несуть солідарну відповідальність перед кредиторами юридичної особи, що припинилася (у разі поділу) чи продовжила свою діяльність (у разі виділу). Отже, враховуючи наведені додаткові аргументи, додержуємося точки зору, висловленої в науці [5, с. 129–130; 6, с. 56–57], що під час реорганізації в формі поділу та виділу має місце універсальне правонаступництво.

Наступним ключовим моментом під час проведення реорганізації в формах поділу та виділу господарських організацій, вважається визначення початку та завершення здійснення цих процесів. Як і будь-яка форма, реорганізація господарських організацій, у тому числі й реорганізація шляхом поділу та виділу, завжди пов'язана із датою прийняття відповідного рішення про реорганізацію вищим органом господарської організації (загальними зборами), але, на відміну від злиття та приєднання, де момент початку відліку реорганізаційних відносин може починатися від останнього прийнятого рішення про реорганізацію шляхом злиття або приєднання, то момент початку реорганізаційних відносин із поділу або виділу – це завжди одне прийняте рішення про реорганізацію вищим органом господарської організації.

В той же час законодавець чітко прописав моменти завершення процедур поділу та виділу. Так, відповідно до ч. 7 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [47] у разі поділу юридичних осіб здійснюється державна реєстрація новоутворених юридичних осіб та державна реєстрація припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу. Поділ вважається завершеним з дати державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу.

У свою чергу згідно з ч. 4 ст. 4 аналізованого Закону у разі виділу юридичних осіб здійснюється державна реєстрація юридичних осіб, утворених у результаті виділу, та державна реєстрація змін до відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі, про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника. Виділ вважається завершеним з дати державної реєстрації змін до відомостей, що містяться у Єдиному державному реєстрі, про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника.

Отже, як випливає із зазначених норм, процедури поділу та виділу налічують ще одну відмінну кваліфікуючу ознаку – це момент, відповідний юридичний факт, з якого процеси поділу та виділу вважаються завершеними: при поділі – це дата державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу; при виділі – це дата державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника.

Таким чином, із проведеного аналізу чинного законодавства та практики його застосування, а також наукових доробок, можна виокремити такі загальні (спільні) та спеціальні (відмінні) кваліфікуючі ознаки поділу та виділу господарських організацій.

Спільними ознаками поділу та виділу господарських організацій виступають:

1) поява нових суб'єктів господарювання – створення господарських організацій (або господарської організації, якщо під час виділу створюється один суб'єкт);

2) мета – розукрупнення суб'єкта господарювання, яка супроводжується вільним волевиявленням суб'єктів, спрямованим на досягнення підвищення ефективності диверсифікації сфер діяльності; створення конкурентоспроможних інтегрованих корпоративних структур; фінансове оздоровлення суб'єкта (*позитивна мета*); або яка супроводжується вимушеними діями суб'єктів як результат його зловживання своїм монопольним становищем, порушенням норм про економічну конкуренцію (*вимушена мета*);

3) правові форми розукрупнення бізнесу;

4) початком реорганізаційних відносин шляхом поділу/виділу виступає відповідний юридичний склад, першим елементом якого є прийняття відповідного рішення вищим органом господарської організації (загальними зборами);

5) передача майна, прав та обов'язків оформлюється розподільним балансом, який виступає одним із юридичних фактів, який є підставою набуття права власності у знову створених суб'єктів;

6) наявність універсального правонаступництва як загальної підстави переходу всього майна, прав та обов'язків;

7) застосування субсидіарної відповідальності до юридичної особи – правонаступника, що утворилася внаслідок поділу/виділу, за зобов'язаннями юридичної особи, що припинилася.

Відмінними кваліфікуючими ознаками поділу та виділу господарських організацій виступають. Для поділу господарських організацій характерними є:

1) результатом поділу є створення двох або більше господарських організацій;

2) припинення господарської організації, яка підлягає поділу, як самостійної юридичної особи;

3) момент завершення поділу – дата державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу.

Виділу господарської організації притаманні такі відмінні кваліфікуючі ознаки:

1) результатом виділу є створення однієї чи більше господарських організацій;

2) продовження існування господарської організації, з якої відбувся виділ частини майна, прав та обов'язків як самостійної організації;

3) момент завершення виділу – дата державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника.

Слід зазначити, що питання визначення форм реорганізації господарських організацій, їх дефініції наразі не регламентуються кодифікованими актами, а містяться в нормах спеціального законодавства. Основні поняття, сутнісні характеристики, зокрема і щодо розукрупнення господарських організацій шляхом поділу та виділу, доцільно унормувати саме в ГК України або в перспективі – в Економічному кодексі України, який пропонується прийняти для оновлення чинної редакції ГК України. У зв'язку із чим пропонується закріпити в ч. 4 та 5 ст. 59¹ «Припинення господарської організації шляхом реорганізації» наступні визначення-дефініції понять «поділ», «виділ» та викласти в наступній редакції:

«4. Поділом визнається процес припинення однієї господарської організації – правонаступника із передачею усіх майнових прав та обов'язків за розподільчим актом (балансом) у відповід-

них частках до кожної із нових створених господарських організацій – правонаступників (двох чи більше), що утворені внаслідок такого поділу.

5. Виділом визнається процес зміни однієї господарської організації без ліквідації із передачею за розподільчим актом (балансом) у відповідних частках частини майнових прав та обов'язків такого реорганізованого суб'єкта (правопередника) до створеної нової/нових господарської організації/організацій (правонаступників)».

Враховуючи євроінтеграційні процеси України, які вимагають певних кроків з боку України щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС, а також положення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, в якій зазначається, що сторони домовилися співробітничати у сферах законодавства щодо заснування та діяльності компаній, корпоративного управління, а також бухгалтерського обліку та аудиту з метою створення повноцінно функціонуючої ринкової економіки та задля симулювання торгівлі, продовжуємо звертатися до аналізу законодавства ЄС та інших зарубіжних країн.

У законодавстві ЄС поділ акціонерних компаній відбувається двома способами: «*division by acquisition*» (поділ шляхом придбання) та «*division by the formation of new companies*» (поділ шляхом заснування нових компаній).

Так, «*division by acquisition*» (поділ шляхом придбання) (ст. 136 Директиви ЄС № 2017/1132 щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація) від 14 червня 2017 року) означає операцію, у результаті якої компанія після свого припинення без процедури ліквідації передає більш ніж одній компанії всі свої активи та зобов'язання в обмін на розподіл акціонерам поділюваної компанії акцій компанії, що отримують внески в результаті поділу (далі – «компанії-одержувачі»), та, можливо, грошову виплату в розмірі не більше 10% номінальної вартості розподілених акцій або, якщо вони не мають номінальної вартості, їхньої облікової номінальної вартості.

«*Division by the formation of new companies*» (поділ шляхом заснування нових компаній) (ст. 155 Директиви ЄС № 2017/1132) означає операцію, у результаті якої компанія після свого припинення без процедури ліквідації передає більш ніж одній новоствореній компанії всі свої активи та зобов'язання в обмін на розподіл акціонерам поділюваної компанії акцій компанії-одержувачів, та, можливо, грошову виплату в розмірі не більше 10% номінальної вартості розподілених акцій або, якщо вони не мають номінальної вартості, їхньої облікової номінальної вартості. Слід зазначити, що поділ шляхом заснування нових компаній відповідає по суті вітчизняному поділу, тоді як поділ шляхом придбання не відноситься до реорганізації, а має інші правові форми.

При цьому відповідно до ч. 1 ст. 151 виокремлюють *ipso jure* такі наслідки поділу одночасно:

а) передача як між поділюваною компанією та компаніями-одержувачами, так і стосовно третіх осіб, кожній із компаній-одержувачів усіх активів та зобов'язань поділюваної компанії; така передача набуває чинності з моменту поділу активів та зобов'язань згідно з розподілом, передбаченим у проекті умов поділу або у ч. 3 ст. 137 (ч. 3 ст. 137 Директиви ЄС № 2017/1132: якщо актив не розподілений за проектом умов поділу і якщо тлумачення таких умов не дає можливості ухвалити рішення про його розподіл, актив або плата за нього розподіляється між всіма компаніями-одержувачами пропорційно до частки чистих активів, що розподілені кожній із цих компаній згідно з проектом умов поділу);

б) акціонери поділюваної компанії стають акціонерами однієї чи більше компаній-одержувачів відповідно до розподілу, передбаченого у проекті умов поділу;

в) поділювана компанія припиняє існування.

Подібні види реорганізації шляхом поділу передбачаються в національних законодавствах держав – членів ЄС, зокрема в Законі Німеччини про реорганізацію (*Umwandlungsgesetz* – далі *UmwG*) [48] виокремлюються три види дроблення товариств: *власне шляхом поділу* (*Aufspaltung*), визначення якого є аналогічним визначенню, котре міститься в Директиві ЄС № 2017/1132 (відповідно до ч. 1 § 123 *UmwG*); *виділу* (*Abspaltung*) та *виділення* (*Ausgliederung*). Усі ці види дроблення товариств, у свою чергу можуть відбуватися як шляхом придбання, так і шляхом заснування нових товариств.

Так, згідно з ч. 2 номера 1 § 123 *UmwG* *виділом* (*Abspaltung*) *шляхом придбання* є виділення товариством однієї або більше частин від свого майна шляхом передачі цієї частини або цих частин відповідно як сукупність одному або більше існуючим(ому) товариствам(у) в обмін на забезпечення акцій у товаристві, яке отримує майно, акціонерам товариства, яке передає майно. *Виділом* (*Abspaltung*) *шляхом утворення* нових товариств є виділення товариством однієї або більше частин від свого майна шляхом передачі цієї частини або цих частин відповідно як сукупності одному або більше новим товариствам, яке(і) ним засноване(і) шляхом виділу, в обмін на забезпечення акцій у новому(их) товаристві(ах) акціонерам товариства, яке передає майно (ч. 2 номера 2 § 123 *UmwG*).

Аналіз наданих норм свідчить про те, що дроблення товариств у формах поділу та виділу шляхом утворення нових товариств дуже подібне до українського законодавства. У свою чергу такі форми поділу та виділу шляхом придбання (тобто коли під час реорганізації правонаступником

виступає вже існуюче товариство) не притаманні вітчизняному законодавству. Під час здійснення процедури поділу/виділу шляхом придбання, по суті, застосовуються в межах одного процесу дві різні форми реорганізації – поділ та приєднання або виділ і приєднання, подекуди додається ще й третя форма – перетворення. Наявність одночасно декількох форм реорганізації в одному процесі в науковій літературі отримала назву «комплексна реорганізація» або «двоступінчаста реорганізаційна процедура», «змішана реорганізація» [49, с. 170] або «суміщена реорганізація», «складна процедура» [50, с. 76–77], [51, с. 179].

Крім того, UmwG передбачає ще одну форму *дроблення товариства* – *шляхом відділення*, аналогів якому немає у вітчизняному законодавстві. Так, відділення відрізняється від виділу тим, що акції в новому товаристві (при *відділенні шляхом заснування*) або акції в товаристві- правонаступнику (при *відділенні шляхом придбання*) *надаються не акціонерам товариства, що передає частину свого майна, а самому товариству* (ч. 3 номера 1 § 123 UmwG). Як зазначається в юридичній літературі [52, с. 98], відділення, таким чином, є вертикальним розподілом, а поділ та виділ – горизонтальним [53]. Горизонтальний розподіл товариства (поділ та виділ) шляхом заснування нових товариств призводить до створення однотипних товариств (*Schwesteresellschaften*), а вертикальний розподіл товариства, тобто відділення шляхом заснування, призводить до створення 100-відсоткових дочірніх товариств (*Tochtergesellschaften*) [54, с. 14].

У свою чергу відповідно до § 1 ст. 529 Кодексу комерційних товариств Польщі (*Kodeks spółek handlowych*, надалі – KSH) [55] поділ може здійснюватися чотирма способами:

1) *podział przez przejęcie (поділ шляхом поглинання)* – передача всього майна товариства, що поділяється, іншим товариствам в обмін на акції або акції компанії-покупця, які покриваються акціонерами розділеної компанії;

2) *podział przez zawiązanie nowych spółek (поділ шляхом формування нових товариств)* – створення нових товариств, до яких переходять усі активи товариства, розділені на акції або акції нових товариств;

3) *podział przez przejęcie i zawiązanie nowej spółki (поділ шляхом поглинання та створення нового товариства)* – передача всього майна розділеного товариства існуючому та новому створеному товариству;

4) *podział przez wydzielenie (поділ шляхом виділення)* – передача частини активів розділеного товариства існуючому товариству або до нового створеного товариства.

Отже, як бачимо із зазначеного, законодавству Польщі про комерційні товариства притаманні різні варіації розукрупнення – наслідком якого може бути як створення нового товариства (товариств), так і приєднання до вже існуючого товариства (товариств); причому виділ розглядається як приватний випадок поділу, а не його самостійна форма. Слід зазначити, що із перерахованих способів розукрупнення комерційних товариств чинному законодавству притаманні другий та четвертий способи, результатом яких є виключно створення товариства (товариств) – що відповідає вітчизняним формам поділу та виділу.

6. Висновки

1. Встановлено, що загальними (спільними) ознаками поділу та виділу господарських організацій виступають:

– поява нових суб'єктів господарювання – створення господарських організацій (або господарської організації, якщо під час виділу створюється один суб'єкт);

– мета – розукрупнення суб'єкта господарювання, яка супроводжується вільним волевиявленням суб'єктів, спрямованим на досягнення підвищення ефективності диверсифікації сфер діяльності; створення конкурентоспроможних інтегрованих корпоративних структур; фінансове оздоровлення суб'єкта (*позитивна мета*); або яка супроводжується вимушеними діями суб'єктів як результат його зловживання своїм монопольним становищем, порушенням норм про економічну конкуренцію (*вимушена мета*);

– правові форми розукрупнення бізнесу;

– початком реорганізаційних відносин шляхом поділу/виділу виступає відповідний юридичний склад, першим елементом якого є прийняття відповідного рішення вищим органом господарської організації (загальними зборами);

– передача майна, прав та обов'язків оформлюється розподільним балансом, який виступає одним із юридичних фактів, який є підставою набуття права власності у знову створених суб'єктів;

– наявність універсального правонаступництва як загальної підстави переходу всього майна, прав та обов'язків;

– застосування субсидіарної відповідальності до юридичної особи – правонаступника, що утворилася внаслідок поділу/виділу, за зобов'язаннями юридичної особи, що припинилася.

Спеціальні (відмінні) ознаки поділу та виділу доводять самостійність зазначених форм реорганізації, які спрямовані на розукрупнення господарської організації. Поділ характеризується такими спеціальними ознаками:

- результатом є створення двох або більше господарських організацій;
- припинення господарської організації, яка підлягає поділу, як самостійної юридичної особи;
- момент завершення поділу – дата державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу.

Виділу притаманні такі кваліфікуючі ознаки:

- результатом є створення однієї чи більше господарських організацій;
- продовження існування господарської організації, з якої відбувся виділ частини майна, прав та обов'язків, як самостійної юридичної особи;
- момент завершення виділу – дата державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника.

2. Обґрунтовано, що основні поняття, сутнісні характеристики, зокрема і щодо розукрупнення господарських організацій шляхом поділу та виділу, доцільно унормувати саме в ГК України або в перспективі – в Економічному кодексі України, який пропонується прийняти для оновлення чинної редакції ГК України. У зв'язку із чим пропонується закріпити в ч. 4 та 5 ст. 59¹ «Припинення господарської організації шляхом реорганізації» наступні визначення-дефініції понять «поділ», «виділ» та викласти в наступній редакції:

«4. Поділом визнається процес припинення однієї господарської організації – правонаступника із передачею усіх майнових прав та обов'язків за розподільчим актом (балансом) у відповідних частках до кожної із нових створених господарських організацій – правонаступників (двох чи більше), що утворені внаслідок такого поділу.

5. Виділом визнається процес зміни однієї господарської організації без ліквідації із передачею за розподільчим актом (балансом) у відповідних частках частини майнових прав та обов'язків такого реорганізованого суб'єкта (правонаступника) до створеної нової/нових господарської організації/організацій (правонаступників)».

3. З'ясовано, що проведений аналіз судової практики щодо сутності реорганізації у формі виділу свідчить про різницю підходів, які мають кардинально протилежний характер, коли:

- виділ не визнається різновидом припинення або реорганізації юридичної особи;
- виділ визначається як форма реорганізації юридичної особи, що передбачає передання її майна (прав та обов'язків) та нематеріальних прав у частині, визначеній розподільчим актом (балансом), до однієї або більше нових юридичних осіб (правонаступників).

Встановлено, що така неоднозначність судової практики впливає на розгляд справи за суттю, зокрема під час зміни суб'єктного складу у договорах оренди землі у разі реорганізації орендаря шляхом виділу.

Дістало подальшого розвитку положення щодо поділу та виділу з доопрацюванням правових засад їх регулювання шляхом запровадження наступних положень з урахуванням законодавства зарубіжних країн (Німеччини та Польщі) і права ЄС:

– одночасного використання різних форм реорганізації в межах однієї процедури проведення реорганізації господарської організації шляхом введення таких форм-конструкцій як: «*поділ шляхом придбання*» (одночасне використання форм: поділ та приєднання), «*виділ шляхом придбання*» (одночасне використання форм: виділ та приєднання);

– додаткової форми реорганізації господарських товариств шляхом розукрупнення/дроблення господарської організації (для АТ, ТОВ/ТДВ) – як «*відділення*» (на рівні інших двох форм – поділу та виділу), яка застосовується для створення дочірніх підприємств і полягає в тому, що акції/частки в новому товаристві (при відділенні шляхом заснування) або акції/частки в товаристві- правонаступнику (при відділенні шляхом придбання) надаватимуться не акціонерам/учасникам товариства, що передає частину свого майна, а самому товариству.

Конфлікт інтересів

Авторка декларує, що не має конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилось без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Авторка підтверджує, що не використовувала технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014). Закон України № 1678-VII. 16.09.2014. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text Last accessed: 12.09.2024.
2. Директива ЄС № 2017/1132 щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація) від 14 червня 2017 р. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_014-17#n699 Last accessed: 12.09.2024.
3. Кучеренко, І. М. (2004). Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 328.
4. Васильєва, В. А., Луць, В. В., Сіщук, Л. В. та ін.; Васильєва В. А. (Ред.) (2018). Корпоративне право України: проблеми теорії та практики. Харків: Право, 616.
5. Стратюк О. М. (2020). Поняття та види правонаступництва при реорганізації юридичних осіб. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України, 52, 121–133. Available at: <http://lib.pu.if.ua:8080/handle/123456789/11072>
6. Жорнокуй В. Г. (2022). Сутність реорганізації юридичної особи з позиції визнання виділу одним з її видів. Вісник ХНУВС, 2 (97), 48–58. <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.04>
7. Щербакова, Н. В. (2024). Правове забезпечення реорганізації господарських організацій. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 45.
8. Цивільний кодекс України (2003). Закон України № 435-IV. 16.01.2003. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> Last accessed: 12.09.2024
9. Господарський кодекс України (2003). Закон України № 436-IV. 16.01.2003. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> Last accessed: 12.09.2024
10. Про акціонерні товариства (2022). Закон України № 2465-IX. 27.07.2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> Last accessed: 12.09.2024
11. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю (2018). Закон України № 2275-VIII. 06.02.2018. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> Last accessed: 12.09.2024
12. Про кооперацію (2003). Закон України № 1087-IV. 10.07.2003. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> Last accessed: 13.09.2024
13. Про банки і банківську діяльність (2000). Закон України № 2121-III. 07.12.2000. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> Last accessed: 13.09.2024
14. Про страхування (2021). Закон України № 1909-IX. 18.11.2021. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> Last accessed: 13.09.2024
15. Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля (2023). Постанова Правління Національного банку України № 184. 25.12.2023. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0184500-23#Text> Last accessed: 13.09.2024
16. Порядок здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання (2013). Рішення НКЦПФР України № 520. 09.04.2013. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0795-13#Text> Last accessed: 14.09.2024
17. Бобкова, А. Г., Моїсєєв, Ю. О., Павлюченко, Ю. М. та ін.; Бобкова, А. Г. (Ред.) (2018). Господарське право. Харків: Право, 592.
18. Сіщук, Л. В. (2015). Реорганізація юридичних осіб: теоретико-правові аспекти. Приватне право і підприємництво, 14, 32–36. Available at: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/668>
19. Коверзнев М., Коверзнева Г. (2017). Правовий аспект реорганізації юридичних осіб. Підприємництво, господарство і право, 6, 29–31. Available at: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/6/7.pdf>
20. Правопис префіксів: українське ділове мовлення. Available at: <https://m.dilovamova.com/index.php?page=4&dmua=14&tdmua=%CF%F0%E0%E2%EE%EF%E8%F1-%EF%F0%E5%F4%B3%EA%F1%B3%E2> Last accessed: 07.09.2024.
21. Руссу, А. (2013). Специфіка префіксів від- і роз- у дієслівних термінах зі значенням «зворотна дія». Волинь філологічна: текст і контекст, 15, 293–301. Available at: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7422/1/34.pdf> Last accessed: 07.09.2024
22. Про господарські товариства (1991). Закон України № 1576-XII. 19.09.1991. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> Last accessed: 07.09.2024
23. Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації дочірніх підприємств АТ від 01.12.2002 р. (2001). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/npl15697-02#Text> Last accessed: 07.09.2024.
24. Чевичалова, Ж. В. (2008). Правова природа дочірнього підприємства [автореф. дис. ... канд. юрид. наук].
25. Назарова І. (2011). Принципи розкриття інформації при реорганізації підприємства шляхом виділу окремих підрозділів. Вісник THEU, 4, 94–101. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/handle/316497/16034>
26. Луць, В. В., Васильєва, В. А., Кібенко, О. Р., Спасибо-Фатєєва, І. В. та ін.; Луць В. В. (Ред.) (2010). Корпоративне право України. Київ: Юрінком Інтер, 384.
27. Гладь, Ю. О., Мартин, В. М., Самагальська, Ю. Я. та ін.; Яворська, С. О. (Ред.) (2020). Корпоративне право. Дрогобич: Коло, 650.
28. Щербина, В. С. (2008). Суб'єкти господарського права. Київ: Юрінком Інтер, 264.
29. Щербина, В. С., Резнікова, В. В. (2023). Господарське право (Загальна частина). Київ: Видавництво Ліра-К, 588.
30. Вінник, О. М. (2020). Господарське право. Київ : Вид-во Ліра-К, 240.
31. Юркевич, Ю. М. (2009). Припинення юридичних осіб з правонаступництвом [автореф. дис. ... канд. юрид. наук].

32. Постанова Верховного Суду України від 12 березня 2020 р., судова справа № 291/1478/18 (2020). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88337602> Last accessed: 04.09.2024
33. Ухвала Верховного Суду України від 29.04.2020 р. у справі № 291/1009/18 (2020). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89130925> Last accessed: 04.09.2024
34. Постанова Верховного Суду України від 14 вересня 2020 р., судова справа № 291/1009/18 (2020). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91786723> Last accessed: 23.09.2024
35. Про оренду землі (1998). Закон України № 161-XIV. 06.10.1998. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> Last accessed: 23.09.2024
36. Висіцька, І. (2020). Виділ не є реорганізацією: значення висновків Об'єднаної палати ВС для орендарів. Землевпорядний вісник, 12. Available at: <https://vysitska.com/2021/01/14/%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D1%96%D0%BB-%D0%BD%D0%B5-%D1%94-%D1%80%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%94%D1%8E-%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2%D0%B8/> Last accessed: 05.09.2024
37. Постанова Верховного Суду України від 15 січня 2020 р., судова справа № 904/11903/6 (2020). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86933126> Last accessed: 05.09.2024
38. Постанова Верховного Суду України від 21 січня 2020 р., судова справа № 904/8538/16 (2020). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87056384> Last accessed: 05.09.2024
39. Постанова Верховного Суду України від 12 квітня 2023 р., судова справа № 925/436/22 (2023). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110306277> Last accessed: 12.09.2024
40. Постанова Верховного Суду України від 16 червня 2020 р., судова справа № 922/4519/14 (2020). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90228177> Last accessed: 20.09.2024
41. Постанова Верховного Суду України від 20 лютого 2022 р., судова справа № 910/2615/18 (2022). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104292231> Last accessed: 01.09.2024
42. Постанова Верховного Суду України від 23 листопада 2022 р., судова справа № 908/70/22 (2022). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108025369> Last accessed: 05.09.2024
43. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 18 вересня 2023 р, судова справа № 210/5663/20 (2023). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114652684> Last accessed: 07.10.2024
44. Гаврилюк, В. М. (2014). Правонаступництво при реорганізації юридичних осіб за цивільним законодавством України [дис. ... канд. юрид. наук; Київський національний університет імені Тараса Шевченка].
45. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 05.03.2020 р. у справі № 910/10802/18 (2020). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88106487> Last accessed: 24.09.2024
46. Постанова Верховного Суду у складі колегії судів Касаційного господарського суду від 19 серпня 2019 р., судова справа № 922/4109/16 (2019). Єдиний державний реєстр судових рішень. Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83876305> Last accessed: 14.09.2024
47. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (2003). Закон України № 755-IV. 15.05.2003. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> Last accessed: 14.09.2024
48. Transformation Act (Umwandlungsgesetz) as of October 28, 1994. Available at: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_umwg/index.html Last accessed: 14.09.2024
49. Юркевич, Ю. (2009). Проблеми правового регулювання перетворення юридичних осіб. Вісник Львівського університету. Серія «Юридична», 48, 166–176.
50. Щербакова, Н. В. (2015). Напрями удосконалення законодавства з питань складної реорганізації юридичних осіб. Правничий часопис Донецького національного університету, 1/2, 75–83.
51. Щербакова, Н. В. (2021). Складні реорганізаційні конструкції must have в законодавстві України. Юридичний науковий електронний журнал, 12, 175–179. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/42>
52. Мовчан О. О. (2006). Правонаступництво при реорганізації акціонерних товариств шляхом поділу та виділу. Наукові записки, 53 (Юридичні науки), 97–101. Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5f1e5bc-4570-4c03-ae4b-427b3f26ba85/content>
53. Kalimeyer in Kallmeyer, H. (Ed.). (2001). Umwandlungsgesetz: Kommentar; Verschmelzung, Spaltung und Formwechsel bei Handelsgesellschaften. Köln: O. Schmidt Verl., § 123 Rn. 8.
54. Ganske, J. (Ed.) (1995). Umwandlungsrecht: I 2., aktualisierte Aufl.- Düsseldorf, IDW-Verl.
55. Kodeks spółek handlowych 15.09.2000 (2000). Available at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000941037/U/D20001037Lj.pdf> Last accessed: 08.09.2024

Received date 30.07.2024

Accepted date 24.09.2024

Published date 30.09.2024

Наталія Володимирівна Щербакова, доктор юридичних наук, доцент, кафедра цивільного права і процесу, Донецький національний університет імені Василя Стуса, вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, Україна, 21021

E-mail: sherbakova@donnu.edu.ua